

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду изабрало нас је, одлуком од 24.06.2021. године, у Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације докторанда Марије Голубовић, под насловом УЛОГА РУСКЕ ЕМИГРАЦИЈЕ У МУЗИЧКОМ ЖИВОТУ БЕОГРАДА (1918 – 1941). У Комисију су изабрани: проф. др Милан Ристовић, редовни професор на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду, проф. др Радина Вучетић, ванредни професор на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду, др Горан Милорадовић, научни саветник на Институту за савремену историју, др Александар Васић, научни сарадник у Музиколошком институту САНУ. После увида у докторску дисертацију, Комисија је слободна да поднесе следећи

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији.

Марија Голубовић је рођена у Београду 1990. године. Године 2008. уписала је Клавирски одсек Факултета музичке уметности у Београду, на којем је завршила основне (2012), мастер студије (2013), а потом и специјалистичке студије из клавира (2015) и камерне музике (2016). Током свог школовања похађала је бројне мајсторске курсеве (код Арба Валдме, Игора Лазка, Ћинције Бартоли, Мауриција Моретија и Тамаре Стефановић). На завршној години основних студија школске 2011/2012. године била је стипендиста „Доситеја“ – Фонда за младе таленте Републике Србије, Министарства омладине и спорта Републике Србије, као и 2012/2013. године као студент мастер студија. Школске 2016/17. године уписује докторске студије на Одељењу за историју-Катедра за општу савремену историју, где јој је ментор проф. др Алексеј Тимофејев. Учествовала је на музиколошким конференцијама како у земљи, тако и у иностранству (Енглеска, Пољска, Кипар, Хрватска, Португалија, Република Српска, Русија). Од 2019. ради у Музиколошком институту САНУ.

Добитник је многих награда и признања на домаћим фестивалима и такмичењима. У периоду од 2009. до 2012. сарађивала је са Хеленском фондацијом за

културу на промоцији музике грчких композитора, посебно клавирског стваралаштва Маноса Хацидакиса. Наступала је као солиста и члан оркестра са Симфонијским оркестром Факултета музичке уметности, као и са Уметничким ансамблом МО „Станислав Бинички“ и Хором МО и ВС. Активно делује као солиста и камерни музичар. Поред своје извођачке делатности, бави се превођењем стручне музичке литература са руског језика, посебно из области извођаштва и педагогије.

Учешће на конференцијама: Педагошки форум сценских уметности, Београд (2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017); RMA Research Students' Conference, Bristol (2015); Musical Legacies of State Socialism: Revisiting Narratives about Post-World War II Europe, Belgrade (2015); International Students' Scientific Conference "The Sound Ambiguity", Wroclaw (2016); International Musicological Conference "Modus-Modi-Modality", Nicosia-Cyprus (2017); International conference "Terminology research in musicology and humanities", Zagreb (2018), 3rd International Conference on Historical Keyboard Music: Authorship in Historical Keyboard Music, Lisbon (2018); Међународна научна конференција „Руско-српске појачке везе“, Београд (2018); Международная научная конференция Римский-Корсаков 175 – Год за годом, Санкт-Петербург (2019); Научни скуп Владо С. Милошевић: етномузиколог, композитор и педагог. Традиција као инспирација, Бања Лука (2019); Национални скуп са међународним учешћем Животна и стваралачка одисеја композитора Ивана Јевтића – Une vie et une odyssée créative du compositeur Ivan Jevtić, Београд (2019); Научни скуп „Душа, звер, свест: Станислав Винавер и немачка култура“, Шабац (2020).

Учешће у организацији конференција: Међународна научна конференција „Руско-српске појачке везе“, Музиколошки институт САНУ, октобар 2018; Међународни научни скуп „Трагом звука и депеше. Музика и дипломатија у земљама југоисточне Европе (19 – 21. век)“, Музиколошки институт САНУ, мај 2019; International conference „Shaping the Present by the Future: Ethno/Musicology and Contemporaneity“ / „Обликовање садашњости будућношћу: Етно/музикологија и савременост“, Institute of Musicology SASA, September 2020.

Библиографија:

1. Голубовић, Марија. „Психолошка и интерпретативна анализа Бетовенове Сонате оп.111“. *Играј, играј, играј!*, зборник са 15. ПФСУ, Београд: Факултет музичке уметности, 2013, 141–151.
2. -, Анастасија Милин и Владета Милин. „Познатост музичког дела као чинилац преференције слушалаца“. *Социолошки аспект педагогије и извођаштва у сценским уметностима*, зборник са 16. ПФСУ, Београд: Факултет музичке уметности, 2014, 165–175.
3. -. „Непознати Миланковић: О Богдану Миланковићу и његовом раду у области музике“, *Социолошки аспект педагогије и извођаштва у сценским уметностима*, зборник са 17. ПФСУ, Београд: Факултет музичке уметности 2015, 181–188.
4. – „Артикулација као средство хумора у клавирском извођењу“, *Артикулација као средство комуникације, интерпретације и значења*, зборник са 18. ПФСУ, Београд: Факултет музичке уметности, 2016, 57–67.
5. -. „Characteristics of Sound in Compositions for Piano Four Hands. In: Wieloznaczność dźwięku“, *Sound Ambiguity*, vol. 3. Wrocław: The Karol Lipinski Academy of Music, 2016, p.161–176.
6. -. „Концепт интонације Бориса Асафјева у клавирском извођаштву: интонирање као пут ка наративности“. *У потрази за доживљајем и смислом у музичкој педагогији*, зборник 19. ПФСУ, Београд: Факултет музичке уметности, 2017, 235 – 245.
7. -, Nikola Komatović, „The Early Prague Spring: Analysing the Re-Establishment of Modernist Aspects on the Example of Three Piano Concertos by the „Prague Group“ of Composers“. *Musicology* № 23, 2/2017, p. 127 – 141.
8. -, Milena Petrović, „The use of metaphorical musical terminology for verbal description of music“, *Rasprave*, Vol. 44, 2/2018, 627–641.
9. „Музика Н. А. Римског-Корсакова у огледалу београдске критике између два светска рата“, *Зборник Матице српске за сценске уметности и музику* № 61, 2019, 105 – 124.
10. „Русская эмиграция и Владимир Бельский: Музыка Римского-Корсакова в Белграде между двумя мировыми войнами“, В: *Год за годом. Римский-Корсаков – 175*, Санкт-Петербург: СПб ГБУК СПбГМТиМИ, 2019, 265 – 274
11. „Поехал казак на чужбину далеко...’: Казачье пение в Белграде между двумя мировыми войнами“. В: *Столетие двух эмиграций 1919 – 2019*, Москва–Белград:

Исторический факультет МГУ им М.В.Ломоносова-Центр по изучению истории России и Восточной Европы ФФ БУ, 2019, 333 – 343.

12. „Руски хор који Русија није чула’: Хор донских козака Сергеја Жарова на концертној сцени међуратног Београда“, *Музикологија* 28, 1/2020, 125–145.

2. Предмет и циљ докторске дисертације.

Предмет дисертације колегинице Голубовић јесте истраживање мање проученог дела комплексних српско-руских / руско-српских друштвених веза у 20. веку везаног за развој културних институција у Србији. Ови комплексни односи су имали и своју историјску димензију и сложено политичку, црквену, религиозну и духовну димензију, поготово када је реч о сложеним и вишезначним проблемима везаним за околности настанка и очувања историјског памћења.

Постоји више истраживања руског доприноса различитим гранама друштвеног живота у Србији од архитектуре до универзитетске наставе, од сликарства и позоришне уметности до развоја балета и спортског мачевања. Руски емигранти су доласком у Београд донели из своје домовине драгоцену знање и искуство, посебно из области које су код нас у том тренутку биле тек у зачетку или су имале умерено кратку традицију. Релативно неистражена област је руски допринос музичкој уметности, посебно инструменталној музици. Наиме, у време када су у Београду основане прве музичке школе (1899, односно 1911. године), руски музичари су стицали своје образовање на институцијама попут Московског државног конзерваторијума им. П. И. Чајковског или Санктпетербуршког (тада Петроградског) државног конзерваторијума им. Н. А. Римског-Корсакова.

Предмет овог истраживања је делатност руских извођача и музичких наставника, у првом реду њихов рад у музичким образовним институцијама у Београду. То се односи на две музичке школе које су између два светска рата деловале у Београду, на Српску музичку школу (данас музичку школу „Мокрањац“) и музичку школу „Станковић“. У ове две музичке школе, руски педагози су двадесетих и тридесетих година XX века чинили значајан део наставничког кадра, посебно на одсецима за клавир и соло певање. Иако Руси нису били једини наставници-странци у музичким школама у међуратном Београду, они су свакако својим доласком појачали наставнички и извођачки кадар и положили снажан темељ руској извођачкој традицији у нашој средини. Наставни рад Руса у музици допринео је и оснивању Музичке академије у Београду 1937. године,

институције на чијем су оснивању активно радили истакнути српски музичари још од почетка двадесетих година XX века. Руски музичари су поред рада у државним институцијама водили и приватне музичке курсеве, а сарађивали су и са разним културним удружењима, као што је Руско музичко друштво, које је настојало да промовише озбиљну музику и омогући музичко образовање широј публици. Поред практичног наставног рада, предмет истраживања јесте и писана реч руских музичара, јер су својим радовима допринели упознавању српске публике са руском музичком традицијом која је до тог тренутка била слабо позната.

Извођачка делатност подразумева концертну делатност руских музичара. Њихова извођачка активност је у великој мери обогатила музички живот Београда, посебно зато што су на концертном подијуму неговали жанрове који су у њиховом музичком наслеђу били врло развијени, а у Београду тек у настанку. Такав је случај, на пример, био са жанром камерне музике. Поред тога, нашли су се и појединци који су обогатили музичку сцену концертирањем на инструментима који у Србији нису имали готово никакву традицију (попут оргуља). Руска музика била је присутна у филмовима који су се давали у Београду између два рата. У Београду су се давали совјетски филмови чија је музика већ била условљена партијским режимом који је пропагирао социјалистички реализам, али су били врло популарни и филмови у којима је наступао хор Донских козака Сергеја Жарова, на чијем се репертоару налазила руска духовна, народна и музика руских композитора-емиграната.

Базични циљ истраживања је – уочавање, издвајање и анализа односа и утицаја руске емигрантске културе и српске културне традиције на примеру српско-руских контаката у облику академске музике. Сагледавање доприноса руских музичара-емиграната развоју музичког живота у Београду између два светска рата, посебно на пољу музичке педагогије и извођаштва, колегиница Голубовић види као начин да се реши ово питање. У ту сврху прибегла је микробиографском приступу проучавања развоја појединачних музичких школа (анализа значајнијих педагога и извођача који су потекли из класа руских педагога) који су деловали у Београду. С друге стране окренула се и проучавању порекла (из чијих класа су потекли) руски педагози, те какво су наслеђе заправо оставили, али и какав је био њихов друштвени статус у домовини и по доласку у Београд. Циљ њеног истраживања такође је и анализирање и поређење концертног репертоара Руса са репертоаром домаћих, али и гостујућих музичара у Београду, како би се показало како су њихове музичке преференције утицале на

београдски концертни подијум. На тај начин успела је да валоризује стварно постојање или непостојање утицаја руске емиграције на музички живот међуратне Србије.

Крајни циљ рада је био постигнут јер је истраживање систематизовало, проширило и унеколико изменило постојећа знања о руско-српским културним везама у домену музичке културе у 20. веку. Демистификација магловитих делова прошлости у руско-српским односима била је дефинитивно крајњи постигнути циљ истраживања Марије Голубовић. Узимајући у обзир све изложено, можемо рећи да је кандидаткиња остварила постављени циљ истраживања, као и да начин приступања теми и методологија истраживања представљају опипљив допринос развоју историјске науке.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању.

Докторска дисертација колегинице Марија Голубовић је заснована на више научних хипотеза: да се културни утицај руске емиграције уклапао у шири контекст европских утицаја на нашем тлу; да се кроз однос према делатности руских музичара истицао однос националних музичара према „другом“; да се кроз делатност емиграната сагледавао стални обзир према развоју музике у Совјетском Савезу; да је активност руске емиграције допринела модернизацији/европеизацији српске и југословенске музике и није успела да утиче на њу у конзервативном духу типичном за руску избегличку традицију.

Резултати које нуди дисертација колегинице Голубовић, потврђују у потпуности хипотезе од којих је пошла на почетку свог истраживања.

4. Кратак опис садржаја дисертације.

Дисертација докторанткиње Марије Голубовић, укључујући формалне делове техничког карактера, садржи **281** страну. Делови техничког карактера заузимају првих 8 страна, док се садржај налази на страни 9. Пагинација почиње од предговора и иде следећим редоследом: Предговор (**1–13**), Уводно поглавље “Историјски контекст догађаја“ (**14–57**), Поглавље „Руска емиграција у вишим друштвеним круговима београдске музике“ (**58–151**), Поглавље „Места разоноде и забаве: руска популарна музика и музичари у Београду“ (**152–187**), Поглавље „Музика при руским институцијама и унутрашњи живот емиграције“ (**188–240**), Закључак (**241–246**), Списак извора (**247–251**), Списак литературе (**252–268**), кратка биографија кандидата (**269**) и изјаве о ауторском праву (**270–272**). Попис литературе садржи **282** референци. Основни текст садржи **4** поглавља и **16** потпоглавља.

Колегиница Голубовић је обавила истраживања у релевантним српским и два руска архива (укупно 6 архивских установа) – у Архиву Југославије (7 фондова), Историјском архиву Београда (6), Архиву Музеја позоришне уметности Србије (3), Архиву Српске академије наука и уметности (1); затим у Централном државном историјском архиву у Санкт Петербургу (1) и Руском државном архиву литературе и уметности у Москви (1). Користила се и обимном приватном збирком докумената руске емиграције коју је у Новом Саду прикупио Алексеј Арсењев.

Докторанткиња је користила и објављене изворе (32 наслова), мемоарску грађу (26 наслова), веома обимну периодику (35 наслова), на српском, руском и енглеском језику. Посебан значај за тему имала је руска емигрантска штампа у којој је пронађен нарочито вредни садржај, као и међуратни музички часописи. Коришћена је и релевантна историографска литература, која је била детаљно изучена.

У *Предговору* своје докторске дисертације кандидаткиња је формулисала предмет, тему, основне хипотезе и циљеве истраживања, уз образложење хронолошких граница и методологије. Дат је преглед извора и литературе, основних архивских фондова, и периодике коришћене у раду, праћених критичким освртом. Уједно је представљена проученост руске емиграције у оквиру српске музичке историографије која се фокусира на поједине сегменте руских музичких утицаја, док је у докторској тези пажња усмерена према мало изученим аспектима тог утицаја.

У првом, уводном, поглављу *Историјски контекст догађаја* кандидаткиња је дала систематизовани и сажет преглед историје музичке културе у општем контексту руске емиграције, те је изложила и разлоге због којих највећа имена нису дошла у Краљевину СХС/Југославију. Један од значајних сегмената овог поглавља јесте и преглед руско-српских музичких веза од средине XIX века до почетка Великог рата, да би се видела разлика у познавању и рецепцији руске музике пре и после доласка руских емиграната. Укратко су сагледане и културне тенденције са којима се међуратни Београд суочавао на своме путу да постане део европске породице.

Друго поглавље своје дисертације (*Руска музичка емиграција у вишим круговима београдског друштва*) кандидаткиња је започела представљањем једног од сегмената који су доживели успон у периоду између два светска рата, а то је развој концертног живота југословенске престонице. Начињена је типологија концертних дешавања, кроз коју је показано да су Руси активно учествовали у свим видовима концертирања од солистичких, преко камерних и хорских наступа. Међу бројним руским музичарима посебно се својом активношћу на разним пољима уметничког

извођења истичу браћа Слатин и њихова улога у ширењу музичке културе у ширим слојевима друштва. Посебно је истакнута педагошка активност руских емиграната као наставног кадра у два престоичких музичких школама. Музичке школе су имале различит приступ у ангажовању руских педагога, те је Музичка школа у Београду настојала да запошљава домаћи кадар, док су у Станковићу Руси, од којих су неки имали завидну извођачку и педагошку репутацију у старој домовини, били истакнути наставници на одсецима за клавир и соло певање. Кроз њихову делатност су композиције руских аутора почеле да заузимају све значајније место у наставним плановима музичких школа. Један од видова њиховог присуства јесте и њихова публицистичка активност која се огледала у бројним написима у музичким часописима. Ту се посебно истичу имена Владимира Бељског, Александра Соловјева и Зинаиде Грицкат. Зинаида Грицкат је пратила и дешавања у совјетској музици, сматрајући да промена идеологије није поделила руску културу на два дела. Приказан је и настанак агенције „Југоконцерт“ чијем развоју толику утицај је дао руски новинар Јевгеније Жуков. Тридесетих година та је агенција имала монопол на ангажовање страних уметника. Мада је београдска концертна сцена до краја међуратног периода остала на европској периферији, захваљујући раду агенције „Југоконцерт“ у Београд су ипак долазила на гостовање нека од врхунских имена. Између њих били су и великани руског музичког Заграничја као што су Сергеј Прокофјев, Фјодор Шаљапин, квартет Кедров и хор донских козака Сергеја Жарова.

У трећем поглављу кандидаткиња је сагледавала *Места разоноде и забаве: руска популарна музика и музичари у Београду*, са посебним освртом на сличности и разлике у српским и руским кафанским традицијама кроз историју. Долазак Руса у знатној је мери обогатио доколичарски живот престоичких кафана. Променио се музички репертоар који се ту изводио те су посебно место стекле руске и ромске романсе, музика која се изводила на балалајкама. Исто тако, била су активна и позоришта минијатуре, али је тај сегмент забаве остао, због језичке баријере, углавном ограничен на руску публику. Оркестри балалајки су повлађивали укусима публике и на свом репертоару су изводили и модерну популарну музику. У овом поглављу јасно је показано да су руски емигранти пренели у београдску средину развијени модел кафанске забаве какав је постојао у дореволюционарној Русији. Руси су држали већи број кафана и ресторана, међу којима су неки били познати и изван наших граница, те се о њима писало у иностраним публикацијама. Јасно је изражена тежња Руса да у највећој

могућој мери негују онај начин и обичаје друштвеног живота на какав су навикли у Русији.

Четврто поглавље (*Музика при руским институцијама и унутрашњи живот емиграције*) колегиница је посветила осветљавању унутрашњег музичког живота емиграције. Посебно место заузимају популарни концерти Руског народног универзитета. Активност те институције започела је у исто време када је Милоје Милојевић основао Народни конзерваторијум при музичкој секцији Удружења пријатеља уметности „Цвијета Зузорић“. Упоредо су сагледане њихове активности и програмска политика. Посебно место у овом поглављу дато је извођењу опере *Легенде о граду Китежу и деви Февронији* Николаја Римског-Корсакова зато што је либретиста ове опере живео у Београду и активно учествовао у припремама. Важна институција било је Руско музичко друштво које је уједно и прва музичка институција у руском Заграничју, основана по узору на Импреаторско руско музичко друштво. Ова институција се трудила да негује руску музику и пружа музичко васпитање омладини на исти начин како је то било рађено и у Царској Русији. Пронађене су паралеле са Музичким друштвом Станковић и показано је да су обе институције вукле корене из западноевропске музичке традиције. Нова етапа у културном животу емиграције обележила је изградња Руског дома 1933.г. у који се преселило и Руско музичко друштво добивши тако боље услове за своје активности. Шири београдска публике је од друге половине тридесетих година имала прилике да ужива у представама Београдске оперете Јована Србуља који је сарађивао са бројним руским уметницима.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације.

Заснивајући своју дисертацију на обимним истраживањима у српским и руским архивима, објављеној грађи, периодици и литератури, колегиница Голубовић је остварила несумњив историографски резултат. Уз очигледну акрибију, способност и марљивост критички је обрадила нијансе српско-руских односа у области историје културе. Докторанткиња је уочила и образложила постојање тријаде београдски музички живот–руска емиграција у нас–руско заграничје, где су у свим смеровима постојали сарадња и међусобни утицаји.

Дошла је до закључка да су на пољу извођачке уметности емигранти били доминантни на концертној сцени двадесетих година када су домаћи млади нараштаји тек сазревали. Касније сарадња руских и српских музичких институција је слабила. Док се с једне стране домаћа извођачка сцена свим снагама трудила да се осамостали и престане

да буде зависна од иностраних фактора, Руси су своје концертне сезоне организовали у првом реду за себе са циљем очувања и развоја властитог идентитета. Управо су таква раздвојеност и одсуство сарадње међу институцијама допринели великој разноврсности музичког репертоара и заступљености композитора из разних земаља. Преглед делатности Руса у музичким школама и проматрање њихових написа у међуратним музичким часописима показују да су те две сфере биле у тесној вези, будући да је обе одликовао просветитељски и педагошки елемент. Делатност „Југоконцерта“ је јачала културне везе Краљевине Југославије са остатком света и доводила у Београд великане музичке сцене тога доба. Долазак Руса у Београд унео је новине и у свакодневицу обичног грађанина, јер је утицао на развој кафанске музике како ми њу сада знамо у свим областима - у песми, кабаретској представи и ресторанском концерту. Општим закључком доктората би било посматрање руског музичког утицаја у међуратном Београду у контексту опште европеизације српске и југословенске музике.

Користећи бројне и нове архивске изворе и литературу, докторанткиња је остварила знатан допринос сагледавању друштвене историје, историје елита пратећи је кроз веома специфични али индикативан оквир – историју музике.

6. Закључак.

На крају дисертације кандидаткиња је резимирала и систематизовала резултате својих истраживања. У Закључку, ослањајући се на проблемску анализу извршену у централним деловима рада, сведено, али комплексно и недвосмислено, понудила је низ научно фундираних одговора на кључна питања рада: о томе да је руска предреволюционарна култура била неутуђивим делом европске културе и као таква утицала је на модернизацију и европеизацију патријархалне балканске културе у Београду. Према закључку рада, концертна активност и њене дугорочне и позитивне последице, као и педагошки рад, у многome су помогли успон музичког живота међуратног Београда.

Докторска дисертација кандидаткиње Марије Голубовић представља несумњив научни допринос српској историографији, а вероватно ће изазвати и пажњу у међународној научној заједници услед исцрпног, систематског и зрелог сагледавања значајног и мање познатог дела прошлости српског и руског народа. Истраженошћу, зрелошћу анализа, бројем проблема које је обрадила, ширином изворне основе – дисертација је потврда да се ради о квалитативно новом научном искорак у познавању ове проблематике.

Имајући у виду све наведено, Комисија је мишљења да рукопис докторске дисертације кандидаткиње Марије Голубовић даје комплексну, прецизну и садржајну проблемску анализу улоге руских емиграната у развоју музичког живота престонице у периоду између два светска рата, посматрајући музички живот Београда у светлу утицаја Руса на концертну сцену, музичку педагогију, музичку историографију, свакодневицу и кафански живот, те кроз призму руских институција које су почивале на принципима њихових дореволюционарних претходника. Дисертација је теоријски јасно дефинисана, тематски заокружена, фактографски богата, изворно добро утемељена и представља значајан научни допринос проширивању знања о комплексности односа између руског и српског народа. Због свега наведеног, Комисија је мишљења да рукопис докторске дисертације *Улога руске емиграције у музичком животу Београда (1918 – 1941)* који је кандидаткиња Марија Голубовић поднела на оцену, испуњава све неопходне услове за усмену одбрану.

У Београду, 30. јуна 2021. године

Чланови комисије

проф. др Милан Ристовић,
редовни професор на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду

проф. др Радина Вучетић,
ванредни професор на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду

др Горан Милорадовић,
научни саветник на Институту за савремену историју

др Александар Васић,
научни сарадник Музиколошког института САНУ